

Vandring i Norra Vi

Hembygdsföreningen i Norra Vi har märkt ut en vandringsled som utgår från kyrkan med början i västlig riktning. Orangemålade stolpar märker ut leden. På vissa av stolparna står ett nummer som motsvarar ett stycke i detta häfte. Där kan du läsa om platser och personer ur ett historiskt perspektiv vid vandringen. Leden är i sin längsta sträckning ca 9 km, men du kan korta av den vid tre punkter så att du återkommer till utgångspunkten och erhållit den motion som passar dig. Leden är mycket kuperad. Utan kaffepaus är vandringstiden ca 1.5 timmar.

1. Kyrkan och församlingshemmet

Den första kristna kyrkan i vibyn var troligen ett oansenligt gårdskapell i trä uppfört någon gång under 1100- eller 1200-talet. Detta just på den plats där våra förfäder dyrkade gudarna Tor, Frö och Ull. Den stenkyrka som föregick nuvarande kyrka uppfördes sannolikt på 1200-talet. Den var invigd och helgad åt S:t Laurentius. Stenkyrkan revs i slutet av 1760-talet och nuvarande kyrka invigdes 1 januari 1775. Gravkoret på nuvarande kyrkas södra långsida, von Schaarska gravkoret, är byggdes i början av 1700-talet. Nordöst om kyrkan finns delar kvar av det gamla kyrkostallet från slutet av 1800-talet. På kyrkogården har säkerligen vibor begravts alltsedan den första stenkyrkans tillkomst. Den äldsta nu utmärkta gravplatsen innehas av major Carl Fredric Ridderborg, som levde 1758-1807. Graven är belägen på kyrkogårdens nordvästra del intill kyrkan. Den röda byggnaden alldeles bredvid Sommen var tidigare slöjdsal till Norra Vi skola. Idag används den som förrådsutrymme.

Söder om kyrkan ligger församlingshemmet. Byggnaden uppfördes 1871. Från början var den avsedd som folkskola och inrymde såväl skolsalar som lärarbostäder. Skolan upphörde 1967 och eleverna i Norra Vi fick åka skolskjuts till Österbymo. Idag är kyrkans församlingshem och tre privatbostäder inrymda i byggnaden. C:a 200 meter söder om församlingshemmet finns en vattenkälla. Därifrån fick skolbarnen bära dricksvatten. Den källan är troligen också den s.k. fattigkällan dit byns obemedlade fick gå och hämta sitt vatten. Ytterligare c:a 200 meter upp på sluttningens höjdplatå finns två gravar från yngre järnåldern. En bit väster om dessa finns en rest och en kullfallen bautasten.

2. Vidala-Lövingsborg

Huset uppfördes 1868 för att fungera som socknens fattighus. Det fanns plats för 12 hjon. Fattighuset övergick till ålderdomshem och som sådant fungerade Lövingsborg fram till 1967. Ett nytt ålderdomshem hade byggts i Österbymo och byns åldringar fick flytta in till tätorten. Från 1967 och fram till 1985 drevs pensionatsverksamhet i fastigheten. Idag är huset ombyggt till tre lägenheter. Kunde huset berätta så skulle säkerligen många för oss idag ofattbara händelser från fattighustiden bli levandegjorda. Det första fattighuset i Norra Vi stod färdigt 1704, 18 år efter det att kyrkolagen föreskrevit socknarna att bygga hem dör de utblottade. När huset stod färdigt visade det sig att ingen vill flytta dig. 1726 bodde endast 5 fattiga på hemmet. 1860 bodde 7 personer där. Utöver dessa hade socknen att försörja och ta hand om 5 hjon, som erhöll s.k. fullt understöd och 31 fattiga, som erhöll extra understöd. Som ett kuriosum kan nämnas att 1957 var driftskostnaderna på årsbasis för Lövingsborg 32 000 kronor. Intäkterna uppgick till 29 000 kronor. Kommunens nettokostnad var alltså 3 000 kronor.

3. Prästgården

Troligen har ägarna till Vi-gården upplåtit den här marken till prästbostad redan under medeltiden. Den nuvarande mangårdsbyggnaden uppfördes 1860 på samma grund som en tidigare byggnad. Det fanns då på nordsidan en flygelbyggnad i rött timmer. Den flyttades till Tranås 1923 av Holavedens hembygdsförening och står nu i Ekbergsparken. Uthusen är uppförda på 1770-1780-talet. 1967 sålde kyrkan fastigheten. Den är numera privatägd. Den väg ni nu svänger in på är gamla vägen mellan Norra Vi och Sund. Den kommer från kyrkan via Lövingsborg över ladugårdsplan. Ursprungligen är det en gammal ridväg. Det uthus som ligger i korsningen har varit ett gammalt brygg- och bykhus till Prästgården. På övervåningen i två små rum bodde in på 1940-talet en av pigorna på Prästgården. Det lär ha varit ett kallt boende vintertid.

4. Gravplats

Här på höjden begravdes herremännen för c:a 1 000 år sedan. Gravplatsen har 15 graver, varav 6 högar och 9 stensättningar. Gravarna har genom vägbyggesförbättringar under 1850-talet skadats allvarligt. 1775 och 1783 lät kyrkoherde Lars Kraft gräva ut två gravar. Man fann då, enligt Fredrik Rääf, urnor och järnredskap.

Där vägen delar sig med en gren rakt fram mot Tullerum-Asby Udde och en gren till vänster mot Sund står en illa medfaren väghållningssten. Vägen mot Asby Udde är med all sannolikhet identisk med den urgamla ridväg, som på kortare eller längre avstånd, ofta på höglänta partier, följt Sommen. Tyvärr har skogsmaskinerna vid senare avverkning utplånat spåren efter den gamla vägen på sträckningen fram till Sundkorsningen. Den nya vägen mellan Norra Vi och Tullerum byggdes på 1930-talet.

5. Hofmansliden

Att hästar och folk har svårt att ta sig upp för och ned för den här branta backen är inte svårt att förstå. Sitt namn har den, enligt traditionen, fått efter en hovman som med häst och vagn en gång i tiden körde ihjäl sig i backen. Lika illa kunde det ha gått för en flicka Grönhagen som, enligt John Åstrand på Ed, trött och sömnig efter en julbjudning på Ribbingshov, ramlade fram från kuskbocken på tistelstängen mellan parhästarna i backens branta överdel. Som tur var fick den rådige kuskens tag i flickans tjocka hårfläta och lyckades hålla henne från hästfötter och vagnhjul. Åstrand kallar den branta delen för ättestupet. Den mosse ni passerar i dalen kallas idag för Hovmanskärret. C:a 300 meter från stigen sydväst om kärret ligger resterna av ett gammalt torp. Torpet revs under slutet av 1800-talet och enligt traditionen skall timret ha använts vid byggandet av Fridhem.

6. Fridhem

Ni lämnar nu Sundsvägen, som svänger till höger, och går till vänster upp mot torpet Fridhem. Mangårdsbyggnaden liksom uthusen uppfördes i början av 1890-talet.

7. Korpberget

Härifrån har ni en vacker vy över Norra Vi. Namnet Korpberget har förekommit sedan ett par hundra år tillbaka i tiden. Det liksom Falkberget, 600-700 meter söder ut, har säkerligen fått sitt namn p.g.a. boplats för respektive fågelarter. På den fortsatta stigen finns ett stenrös till höger, där en i kärlek försmådd dräng i svunnen tid lär ha tagit livet av sig. Längre fram

kommer ni till den s.k. pestkyrkogården. Där kan ni läsa om det tragiska familjeödet på Högmåla gård i början av 1700-talet.

8. Högmåla knapp

Här kan ni återigen njuta av utsikten över Norra Vi och Sommen. Det är inte så dumt att dricka en kaffetår vid rastbordet eller i gröngräset. Här uppe tändes fordom vårdkasarna. Det troliga är att eldarna anlades på bergets högsta punkt. Genom vårdkasarna varnades människor i bygden för annalkande fiender.

9. Kälemåla (Kävlemåla, Kärremåla) lundområde

I länsstyrelsens naturvårdsplan för 1983 finns detta område särskilt upptaget, som ”en mycket värdefull och skyddsvärd naturmiljö. Trädskiktet domineras av ek men med inslag av alm och björk. Hamlade lindar växer inom lundområdet. Bland fältskiktets växter kan nämnas vårärt, blåsippa och rikligt med liljekonvalj.”

För c:a 100 år sedan var området med lövträdsvegetation ytmässigt större med kraftigt inslag av hassel, som i vissa fall hade tuktats för bersåer. Rester av bänkar har påträffats. Enligt traditionen tråddes här dansen efter slåttern. Följer man bergskanten västerut så kommer man upp på Kälemåla knapp.

10. Kälemåla (Kävlemåla, Kärremåla) gård

Kälemåla har under många århundraden varit torp under prästgården. Nuvarande mangårdsbyggnad uppfördes 1903. Den äldsta boden sydöst om huvudbyggnaden är från början av 1800-talet. I en tingshandling från 1689 hette det ”... ett afhyst Chronohemman Kiälemåhla är av Hertigh Johan Hög. I åminnelse gifwit till Prästegården och allt sedan i nådet blefwit confimerat, hwilket är Prästegårdens förnämsta ägor, och utan dhem omöge. Sigh behiällpa kan...”

Den väg ni nu står på byggdes på 1950-talet. Den kommer från Larsbo, går förbi Svedala, Kälemåla, Baggemåla och mynnar ut på Sundsvägen vid Siggemåla. Den gamla körgångsvägen till Kälemåla kom från Biholm över ängarna förbi bakom Kälemåla till Baggemåla. Till Svedala gick endast gångstigar. Rester av de här stigarna kan ni fortfarande se i markerna. Grunden till torpet Svedala med inventeringsskylt kan Ni se c:a 300 meter längre fram väster om vägen i början av branta backen.

11. Larsbo

Till höger ligger torpet Larsbo. På vänster sida om vägen har ni den gamla gårdsbebyggelsen uppförd 1870. Bodan är något äldre. Troligen är den byggd i början av 1800-talet. Till höger om vägen ligger den nya mangårdsbyggnaden som uppfördes i moderna tid.

Fortsätter ni förbi Larsbo och tar till vänster kommer ni till Larstorp och efter ytterligare c:a 500 meter till grunden efter torpet Ekno (Ekeknoga). Torpinventeringsskylt finns utsatt. På er fortsatta vandring nedför backen har ni en mindre bäck på vänster hand. Den heter Hallstugebäcken. Ni har passerat över den två gånger tidigare idag. Här fanns vid fallets början Prästgårdens skvaltkvarn. Den finns omnämnd redan på 1600-talet. 1822 vid besiktning för eventuell skattebeläggning av kvarnen finns i protokoll följande beskrivning ”kvarnen är belägen 1/16-dels mil från gården. Vattenhjulet som drages med överfall är 3 ½ aln i diameter, kvarnhjulet 7 alnar långt, 6 alnar brett och 10 varv högt. Kvarnstenarna är av gråsten 1 ¾ aln i diameter och 3 tum tjocka.”

Kvarnen kunde användas högt 8 dagar på våren, då snösmältningen givit kraftigt flöde. Kvarnen malde c:a 6 tunnor säd per år, vilket motsvarade 1/10 av Prästgårdens årsbehov.

12. Skuru

Här kan ni välja att följa vägen rakt fram tillbaka till Prästgården och till kyrkan eller att svänga till höger och gå fram till vägen mellan Nästången och Norra Vi.

Går ni rakt fram passerar ni först förbi gården Skuru. Mangårdsbyggnaden uppfördes omkring 1880, ladugården 1937 och den gamla timrade boden någon gång under 1800-talet. Gården är gammal. År 1374 skänkte Ingeborg Magnusdotter på Vi gård (Ribblingshov) 1/3 av torpet Skuru till kyrkan.

Den 14 juli 1699 inträffade ett ännu inte uppkälat mord på Skuru. Anders Jonsson, 27 år gammal, var ute och arbetade på åkern. När han inte kom hem till maten gick hans hustru ut och letade efter honom. Hon fann honom liggande död inte långt från gårdshuset. Han hade blivit ihjälslagen genom två kraftiga slag över ryggen. Till historien hör, att Anders var känd för tjuvaktighet. Vid tingsförhandlingarn i Sund 1700 berättade den dödes bror Håkan ”att Anders går igen varje natt hos dom i Kovrabo.” 1703 avgjordes målet utan att någon gärningsman anträffats.

Nästa ställe på vägen mot kyrkan heter Biholm, på tidiga kartor benämnd Bilund. Mangårdsbyggnaden uppfördes 1880 och boden c:a 1880. Stället anlades enligt Fredrik Rääf av prostens Lars Kraft på 1770-talet. Kraft var en entusiastisk och skicklig odlare. Han var sannolikt en av de främsta odlarna i Sverige. Han höll föredrag och författade skrifter i ämnet. Han fann platsen vid nuvarande Biholm utmärkt för sin bigård. Enligt samma källa osm tidigare skall han ha haft ca 50 bisamhällen.

13. Gavslätts gater

Den öppna åkerjorden här kallas för Gavslätts gater. Namnet kan sannolikt härledas från ett frälsehemman under Vi, som hette Gavslätt. Gården omnämns under 1500-talet och var bebodd in på 1700-talet. Hemmanet avvecklades troligen under detta århundrade och kvar lever endast namnet på den plats där det en gång har legat.

Ni kan nu välja att gå till vänster mot Norra Vi för att korta av promenaden. Ni ser då strax till höger om vägen en ängsudde som går ut i åkern. Här finns det rikligt med backsippor och gullvivor under våren. De små böljande kullarna utgör kvarvarande rester av ett gravfält från yngre järnåldern. Ursprungligen var det 7 gravar. Idag syns endast 5 varav 1 är mycket förstörd. Den här udden har tidigare hängt samman med den sandås som ligger strax norrut. På denna finns det ett gravfält från samma tid med 10 fornlämningar. Det är 6 runda stensättningar, 1 domarring, 1 kvadratisk stenkreis och 2 resta stenar. Resterne är mycket svårfunna.

Samtliga dessa gravfält finns upptagna i Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering. Går ni till höger kommer ni efter c:a 200 meter till Jonslidsvägen. Följ den.

14. Jonslidsvägen

Jonslidsvägen nyröjdes 1713 från Kärringliden på vägen Kisa – Sund till Sibbjörns floe på vägen mellan Norra Vi och Österbymo. Sitt namn har vägen fått från drängen Jon, vars häst råkade i sken med Jon i vagnen som kusk. Färden slutade så illa att Jon omkom.

Sibbjörns floe (Sibbens floe), som ligger där gamla Jonslidsvägen faller ut på nya vägen, är enligt traditionen uppsparkad av Urkon. Fortfarande enligt traditionen så drunknade Sibbjörn

i vattenhållet. Trots ett intensivt letande så kunde han inte återfinnas. Efter en tid flöt Sibbjörn upp i Ruedammen.

Ruedammen, som fått sitt namn av att det fanns rudor där, dikades ut och fylldes igen under 1930-talet. Dammen fanns på gårdet mellan Ribbingskulle och församlingshemmet. Det skulle således finnas en underjordisk vattenådra mellan de båda dammarna genom vilken Sibbjörns kropp transporterats.

Den något kala bergsklacken öster om vägen kallas för Hattaberget. Även härifrån är det en vacker utsikt över landskapet.

15. Kisa – Österbymo

Från 1713 delade sig vägen på denna plats. Till vänster mot Norra Vi och Sund och till höger mot Österbymo – Eksjö liksom Svinhult. Namnet på backen, Kärringliden, är svårt att härleda. Ca 40 meter nedför backen finns en mångårig milsten.

Ni följer nu vandringsleden upp på Vassviksberget. Lägga märke till de ståtliga tallarna som finns på bergsplatan.

16. Vassviksberget

Utsikten talar för sig själv. Härifrån har ni också en bra överblick över Ribbingshovs herrgård. Den omnämns första gången den 15 maj 1279 då Ulfhild Magnusson, dotter till Magnus Bengtsson Minnessköld, skänkte sitt fädernearv till sin man. I gåvan ingick Ribbingshov, som då hette Vi, med utgårdarna Kofrabo, Kämpekulla, Stora och Lilla Rödje, Målen och Norrhamra. Vid den här tiden låg huvudbyggnaden intill östra kyrkogårdsmuren. I början av 1600-talet övertogs Vi av släkten Ribbing. 1638 byggde Märta Ribbing och hennes man Svante Horn en ny säteribygnad. I samband med detta ändrades namnet från Vi till Ribbingshov. Den nya byggnaden placerades ”vid pass ett bösskott” från den gamla gården till vänster om nuvarande gårdsplanen från grinden räknat. Genom ingifte ärvde generalmajoren och landshövdingen Axel von Schaar Ribbingshov. Under åren 1690-1695 uppförde han nuvarande huvudbyggnad, men då enbart i ett plan. Enligt traditionen var det krigsfångar, som byggde huset under mycket hårda betingelser. Fastkedjade i källaren skall vissa av fångarna ha murats in. 1802 byggdes huset på med en våning och erhöi i stort det utseende det har idag. Axel von Schaar dog 1702 och ligger begravd i schaarska gravkoret, som idag är den enda kvarvarande byggnadsresten av den gamla stenkyrkan. 1782 ombildades säteriet till fideikommiss för major Carl Fredrik Ridderborg och hans avkomlingar. Dennes sonsonson omvandlade Ribbingshov till ett penningfideikommiss med kapitalet placerat i en fastighet i Stockholm. Marken såldes i huvudsak till staten och idag är Ribbingshov, endast en liten rest av folkungaarvet och stormaktstidens mäktiga Vi. Välskött med en ansad parkanläggning ligger Ribbingshov på sin udde ruvande på seklers minnen och människoöden.

17. Rödje ängar

På den hävdade betesmarken reser sig månghundraåriga ekar. Uppkastade stenrösen vittnar om många generationers svett och möda. Resterna av gården Lilla Rödje kan ni ännu se. Den omnämndes första gången 1279. Den mäktiga nu nedbrutna Rödjeeken fanns förmodligen redan på den tiden. Den imponerande lönnen vid Lilla Rödjes tomtgräns är också värd att beundra.

Färden går nu vidare nedför den gamla vägen mellan Lilla Rödje och Ribbingshov förbi båthamnen. Alldeles innan Ribbingshov, på båda sidor av vägen, växer ett planterat

bokbestånd. De äldsta träden är ca 120 år. Den gamla Sundsvägen passerade förbi söder om Ribbingskulle och bröt alltså inte igenom bokbeståndet. Kvar är nu bara en kort vandring fram till kyrkan.

Söder om vägen i dalen har ni den plats där Ruedammen tidigare låg.

Hoppas att Ni haft en trevlig vandring. Välkomna åter.

Norra Vi Hembygdsförening